

Наведене досить характеризує повну ненауковість праці. Не багато стоїть краще справа в розділах спеціально присвячених історії Хозарів; як орієнталіст, автор міг би тут дати не одно цікаве помічання, але його урядова орієнталістика не багато допомогла йому і тут. Він опер ся головню на працях Гаркаві і Каселя про Хозарів, залюбки також користується старою працею Наймана і деякою иньшою старою лігературою; праці Маркварта вістали ся йому незвістні, Вестберга — тим більше. Брак наукового апарату не дав змоги слідити, наскільки безпосередно користує він з орієнтальних джерел; східно-словянський літописний матеріал заступає для нього виписка з Шафаріка (с. 80—1); на підставі листа кагана Йосифа, в котрий автор вірить як в евангеліє, він зачеркує хозарські володіння по Карпати і угорську границу (с. 88). Черпаючи свої відомости бо зна з яких джерел, частенько попадає він і в ріжні иньші досить куріозні конфлікти в фактами, які виявляють і тут повну неосвідомленість (напр. як він оповідає, що im Jahre 986 erobert Grossfürst Wladimir Kaffa und Theodosia — с. 99). Ще найбільш інтересу могла б мати гл. II, присвячена огляду хозарської держави і її устрою — як би автор покликав ся на ті джерела, з яких черпав, і поволив тим способом контролювати себе. Гл. III, де він пробує слідити півнійшу долю Хозар, з кінця X в. почавши, — виявляє повну безпомічність автора.

М. Грушевський.

С. П. Шестаковъ — Очерки по исторіи Херсонеса въ VI—X вѣкахъ по Р. Хр. (Памятники христіанскаго Херсонеса вып. III), Мва, 1908, ст. 142, 4⁰.

„Предлагаемый трудъ, предпринятый по инициативѣ Ея Сіятельства графини П. С. Уваровой, въ ряду работъ другихъ изслѣдователей, посвященныхъ исторіи и археологіи г. Херсона (древняго Херсонеса) въ Крыму, является попыткою сформировать сообщенія о судьбѣ этого города въ византійскіе вѣка литературныхъ источниковъ, вмѣстѣ съ результатами оцѣнки этихъ сообщеній въ ученой литературѣ“ — каже на самім вступі автор, поясняючи предмет і завдання праці і zarazом — даючи характеристичний приклад тяжкого і незручного викладу, що робить таким тяжким користуванне з його праці. Складаєть ся вона в 6 основних розділів і 4 додатків. Судячи з наведеного пояснення, перші дві глави мають служити немов вступом до властивої теми. Перша глава коротенько, на 12 сторінках дає перегляд звісток про відносини Херсонеса до Римського цїсарства почавши від I віка по Хр. — від звісної написи нагробника Плявція Сільвана почавши; перегляд досить побіжний — місцями тільки автор подає деякі замітки, а в екскурсі спиняєть ся над декотрими виразами написи часів цїс. Зенона; при великім за-

милованню автора в бібліографічних вказівках (хоч не завжди повних) сей перегляд для інформацій не безкористний. Інший характер має глава друга, присвячена початкам християнства в Херсонесі: вона головню присвячена полеміці автора в критикую херсонеських легенд, поданою д-ром Франком в його звістній праці, друкованій на сторонах нашої часописи (сю полеміку доповняє один з додатків, присвячений текстам Климентової легенди). Приймаючи деякі погляди і виводи д-ра Франка, автор силкуєть ся довести більшу реальність легенд, ніж яку признає за ними (властиво не признає) др. Франко, але робить се взагалі дуже нерішучо і несміло, не даючи якоїсь конкретної суми фактів, яку на його погляд можна було б витягнути з сих легенд. Така нерішучість і вагання супроти різних можливостей взагалі характеризує в переважній части всю роботу автора.

Розділи III і IV присвячені історії Херсонеса в VII—IX вв. Автор ширше спиняєть ся коло хозарського панування в Криму, його поширення і відносини до Херсонеса і Візантії, на місії Кирила Філософа та звістці про „руські письмена“. Розділ V присвячений головню вказівкам кореспонденції напр. Миколая Містика і трактата De administrando imperio. Останній розділ VI займаєть ся головню запискою готського топарха, котру автор локалізує за Куніком і Вестбергом в готських „Кліматах“ Крима, і Володимировим охрещенням та звязаними з ним легендами.

Сі останні розділи оброблені автором в найбільшою старанністю і дають чимало цікавого. Богато шкодить тільки фрагментарність, в значній мірі звязана з хронологічною схемою праці. Про одні й ті самі явища — напр. в сфері херсонеської торгівлі, культурного життя, церковности, автор говорить по різних розділах, розміщуючи звістки в різних хронологічних групах, і через се пропадає всяка суцільність.

Література, не вважаючи на всю охоту автора до бібліографічних вказівок, далеко не повна і тут.

М. Грушевський.

Oklevelek Máramaros vármegye történetéhez, közli Petrovay György (Történelmi Tárgy, 1909: 1—27, 358—378, 509—529).

В 1900 р. вийшов був перший том збірки марамарошських грамот видана І. Мігалієм (про нього була звістка в LXIV т. нашої часописи), опісля задумане виданє чомусь припинило ся; аж ось тепер почали появляти ся пайками нові грамоти до історії Марамароша в мадярськім „Історичнім Архиві“ — очевидно як продовженє збірки Мігалі. Новий видавець Петровай доставив був і до попереднього виданя серію грамот, сим же разом подав 57 нових невиданих доси грамот з часів 1360 —